

Tietokoneen rakenne

Luento 8

Suorittimen rakenne ja toiminta

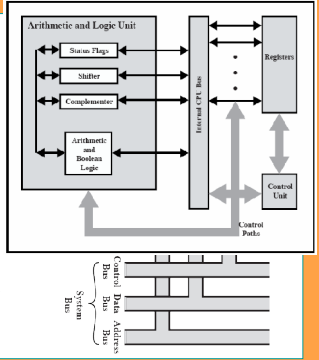
Ch 12.1-4 [Sta06]

- n Rekisterit
- n Käskeykly
- n Liukuhinna
- n Riippuvuusongelmat
- n Hyppyjen käsittely

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 1

CPU:n yleisrakenne

(Sta06 Fig 12.2)

- n ALU
  - u Laskenta, vertailut
- n Rekisterit
  - u Nopeaa työtalaa
- n Prosessoriväylä
  - u Bittien siirto paikasta toiseen
- n Ohjausyksikkö (Ch 16-17)
  - u Kuka? Mitä? Milloin?
  - u Kellopulssi
  - u Generoi ohjaussignaalit
    - § mitä seuraavalla kellopulssilla tapahtuu?
- n MMU?
- n Välimuisti?

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 2

Rekisterit

- n Muistihierarkian hulpulla
- n Käyttäjälle näkyvät rekisterit
  - u Ohjelmoija/kaantäjä päättää niiden käytöstä
  - u Paljonko? Nimeäminen? **ADD R1,R2,R3**
- n Ohjaus- ja statusrekisterit
  - u Osa epäsuorasti ohjelman viitatavissa
    - § PC, PSW, flags, ...
  - u Osa vain CPU:n sisäiseen käyttöön
    - § MAR, MBR, ...
- n Sisäisiä apurekistereitä käskyn välivalheita varten
  - u Esim. - Käskyrekisteri (IR) käskyn tulkintaa varten
  - operandi ensin käskystä apurekisteriin, vasta sitten ALU:uun

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 3

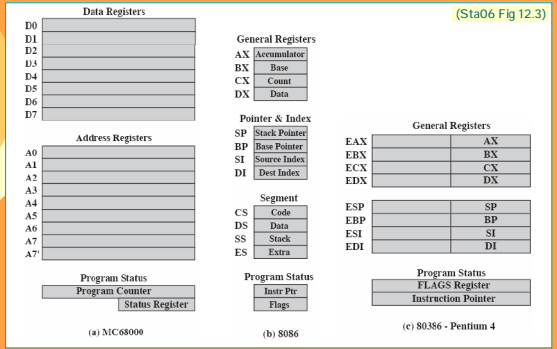
Käyttäjälle näkyvät rekisterit

- n Eri prosessoriperhe $\emptyset$
  - eril määrä erilaisia rekistereitä,
  - erilaiset nimeämistavat
  - erilaiset käyttötarkoitukset
- n Yleisrekisterit (general-purpose registers)
- n Datarekisterit (data registers)
- n Osoiterekisterit (address registers)
  - u Segmenttirekisterit (segment registers)
  - u Indeksirekisterit (index registers)
  - u Pino-osoitin (stack pointer)
  - u Ympäristöosoitin (frame pointer)
- n Tilarekisterit (condition code registers)

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 4

Esimerkkejä

(Sta06 Fig 12.3)

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 5

PSW - Program Status Word

- n Nimi vaihtelee eri arkkitehtuureissa
- n CPU:n tila
  - u Etuoikeutettu vs. käyttäjätila
- n Vertailun tulos
  - u Esim. Greater, Equal, Less, Zero, ...
- n Sattuiako käskyn suorituksessa poikkeuksia?
  - u Nollalajako, ylivuoto
  - u Page fault, "memory violation"
- n Tarvitseeko ulkoinen laite ohjausta?
  - u Bitti keskeytyksen ilmaiseiseksi
- n Keskeytyksen esto / salliminen
  - u Kullekin luokalle omat bittinsä

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 6

Käskesykli (Instruction cycle)

(Sta06 Fig 12.5)

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 7

Käskyn nouto (10)

- MAR • PC
- MAR • MMU(MAR)
- Control Bus • Reserve
- Control Bus • Read
- PC • ALU(PC+1)
- MBR • MEM[MAR]
- Control Bus • Release
- IR • MBR

MBR = Memory buffer register
MAR = Memory address register
IR = Instruction register
PC = Program counter

(Sta06 Fig 12.6)

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 8

Operandin nouto, Epäsuora osoitus (13)

- MAR • Address
- MAR • MMU(MAR)
- Control Bus • Reserve
- Control Bus • Read
- MBR • MEM[MAR]

- MAR • MBR
- MAR • MMU(MAR)
- Control Bus • Read
- MBR • MEM[MAR]
- Control Bus • Release
- ALU? Regs? • MBR

(Sta06 Fig 12.7)

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 9

Keskeytykskäsittelyn alkutoimet (esim.) (16)

- MAR • SP
- MAR • MMU(MAR)
- Control Bus • Reserve
- MBR • PC
- Control Bus • Write
- MAR • SP • ALU(SP+1)
- MAR • MMU(MAR)
- MBR • PSW
- Control Bus • Write
- SP • ALU(SP+1)
- PSW • privileged & disable
- MAR • Interrupt number
- Control Bus • Read
- PC • MBR • MEM[MAR]
- Control Bus • Release

— Ei osoitteenmuunnosta!

SP = Stack Pointer (Sta06 Fig 12.8)

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 10

Tietokoneen rakenne

Liukuhihna

(Instruction pipelining)

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 11

Esim. Pesula (by David A. Patterson)

- Ann, Brian, Cathy, Dave: kullakin satsi pyykättävää **A B C D**
- Pesu vie 30 min
- Kuivaus vie 40 min
- Viimeistely vie 20 min

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 12

Peräkkäin: Pyykkitupa varattu vain yhdelle (8)

- Vie 6 tuntia, syntyy neljä satsia puhdasta
- Entäpä, jos toimisivat liukuhihnaperiatteella?

6 PM 7 8 Aika 9 10 11 Keskiyö

30 40 20 30 40 20 30 40 20

1.5 h per työ
0.67 työtä per h
Läpimenoaika

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 13

Liukuhihna: Varaus työvaiheittain (13)

- Vie 3,5 tuntia, syntyy 4 satsia puhdasta

6 PM 7 8 9 10

30 40 40 40 40 20

1.5 h per työ
1.14 työtä per h
Keskim. nopeus
Maksimi nopeus?
1.5 työtä per h

Töitä valmistuu parhaimmillaan 40 min välein! (0.67 h / valmistunut työ)

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 14

Huomioita

- Liukuhihna ei nopeuta yhden työn aktiivisena oloaikaa järjestelmässä
  - Mutta keskimääräinen läpimenoaika paranee
- Liukuhihna voi aiheuttaa yhdelle työlle lisäviilpeitä verrattuna siihen, jos se työ olisi yksin järjestelmässä
  - Jos hihnan seuraava vaihe varattuna, ei voi edetä
- Useita töitä etenee yhtä aikaa, mutta ne ovat eri vaiheissa
- Hitain vaihe määrää koko liukuhihnan nopeuden
  - Liukuhihna nytkähtää, kun kaikki osat valmiita
  - Tehokkuus kärsii, jos kestot eripituisia
- Yksi työ nopeutuu maksimissaan saman verran kuin liukuhihnassa vaiheita

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 15

Huomioita

- Toteutus monimutkaisempaa, lisäresurssien tarve
  - Tuplapistorasia? Ž pesukone ja kuivaaja voivat porrata yhtäaikaan
  - Kaksi tai kolme ihmistä yhtäaikaan pyykituvassa
- Hihna ei toimi alussa eikä lopussa täydellä teholla
- Hihna "yskii"
  - Töitä ei tule tasaisella tahdilla

30 40 40 40 40 20

täyttyy tyhjenee

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 16

CPU ja 2-vaiheinen liukuhihna?

(Sta06 Fig 12.9)

- Seuravan käskyn ennaltanouto samaan aikaan kun edellistä suoritetaan
  - Paikallisuus: olet, että suoritus "esiintymisjärjestyksessä"
- Ongelmat
  - Suoritusvaihe voi kestää kauemmin Ž noutovaihe jouten
  - Suoritusvaihe muuttaa PC:n arvoa Ž haettu väärä käsky
  - Seuraavan käskyn osoite "ennustettiin" väärin!
- Rinnakkaisuus vielä vähäistä Ž Lisää vaihelta?

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 17

6-vaiheinen liukuhihna

Instruction	Time													
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Instruction 1	FI	DI	CO	FO	EI	WO								
Instruction 2		FI	DI	CO	FO	EI	WO							
Instruction 3			FI	DI	CO	FO	EI	WO						
Instruction 4				FI	DI	CO	FO	EI	WO					
Instruction 5					FI	DI	CO	FO	EI	WO				
Instruction 6						FI	DI	CO	FO	EI	WO			
Instruction 7							FI	DI	CO	FO	EI	WO		
Instruction 8								FI	DI	CO	FO	EI	WO	
Instruction 9									FI	DI	CO	FO	EI	WO

FE - Fetch instruction FO - Fetch operands
DI - Decode instruction EI - Execute instruction
CO - Calculate operand addresses WO - Write operand

(Sta06 Fig 12.10)

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 18

Paljonko liukuhinna nopeuttaa?

- 6 vaiheinen liukuhinna $\approx$ 14 aikayksikköä
- Ei liukuhinnaa $\approx$ 9*6 = 54 aikayksikköä
- Nopeutus = 54/14 = 3.86 < 6!
- Todellisuudessa nopeutus vieläkin pienempi
- Jokainen käsky ei tarvitse kaikkia vaiheita
  - Ei-liukuhinoitettu voi edetä heti seuraavaan vaiheeseen
  - Liukuhinoitettu joutuu odottamaan seuraavan vaiheen vapautumista, ko. CPU:n yksikkö jouten
  - Suorituksessa on "kupla" (bubble)

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 19

Yhden vaiheen kesto liukuhinalla?

$$\tau = \max_{i=1..k} [\tau_i] + d = \tau_m + d \gg d$$

Yhden vaiheen kesto   Vaiheen i kesto   Viive vaiheesta toiseen siirtymiselle ~ yksi kellopulssi   Hitaimman vaiheen (max) kesto

- Hitain vaihe määrää etenemisvauhdin
  - Kauimmin kestävä vaihe on pullonkaula
- Kukin vaihe asetetaan kestämään yhtä kauan
  - Montako kellopulssia?

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 20

Paljonko nopeuttaa?

n käskyä, k vaihetta, τ =vaiheen kesto

Ei liukuhinna: $T_1 = nk\tau$ Pessimistinen: olettaa, että kaikki vaiheet kestävät yhtä kauan

Liukuhinna: $T_k = [k + (n-1)]\tau$ Ks. Sta06 Fig 12.10 ja tarkista itsesi!

k vaihetta ennenkuin ensimmäinen työ valmistuu   seuraavat (n-1) valmistuvat yhden vaiheen välein

Nopeutus: $S_k = \frac{T_1}{T_k} = \frac{nk\tau}{[k + (n-1)]\tau} = \frac{nk}{[k + (n-1)]}$

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 21

Paljonko nopeuttaa?

Oletuksella: ei hyppykäskyjä

(Sta06 Fig 12.14)

more gains from multiple stages when more instructions without jumps

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 22

Muita huomioita

- Lisävaiheita**
  - CPU:n laitettava välitulos jonnekkin
  - Vaikka yksittäinen käsky etenisi yksin hinnalla, sillä kuluu enemmän aikaa kuin ei-liukuhinoitetussa
- Silti**
  - Ison käskyjoukon suorittaminen sujuu nopeammin
  - Parempi läpimenoaste (käskyä/sec)
- Liukuhinnoituksen rinnakkaisuus nopeuttaa kokonaisuutta, mutta hidastaa yhden käskyn suoritusta**

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 23

Ongelmakohtia

- Rakenteellinen riippuvuus** (structural dependency)
  - Usea vaihe voi tarvita samaa HW-yksikköä
  - Muisti: FI, FO, WO
  - ALU: CO, EI

```
STORE R1,VarX
ADD R2,R3,VarY
MUL R3,R4,R5
```
- Kontrolliriippuvuus** (control dependency)
  - Ehdollisen hyppykäskyn tulos selvillä vasta EI-vaiheen jälkeen
  - $\approx$ Ennaltanoudettu väärä käskyjä

```
ADD R1,R7,R9
Jump There
ADD R2,R3,R4
MUL R1,R4,R5
```
- Datariippuvuus** (data dependency)
  - Tarvitaan edeltävän käskyn tulosta, eikä se ole vielä valmistunut

```
MUL R1,R2,R3
LOAD R6, Arr(R1)
```

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 24

Ratkaisuja?

- Huomattava laitteistolla, odotettava, että riippuvuus poistettu**
  - Hihnalle ylimääräisiä odotusjaksoja eli kuplia, "bubbles"
  - Kupla viivastaa kaikkia sen takana tulevia vaiheita
  - Yleisesti käytetty tapa
- Rakenteellinen riippuvuus**
  - Lisää laitteistoa, esim. CO- ja EI-vaiheelle omat ALUt
  - Paljon registreitä, vähemmän muistioperandeja
- Kontrolliriippuvuus**
  - Tyhjennä hihna, ja hae uudet käskyt
  - Hyppyjen ennustuslogiikka: haenko ennalta tästä vai tuolta?
- Datariippuvuus**
  - Vaihda käskyjen suoritusjärjestystä
  - Oikopolut laitteistossa (by-pass): tulokseen pääsee käsiksi ennen WO-vaihetta

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 25

Datariippuvuudet ja niiden poisto

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 26

Käskyjen suoritusjärjestyksen muutos

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 27

Oikopolut

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 28

Tietokoneen rakenne

Hypyt ja liukuhihna

Jumps and pipelining

- Monta suorituspolkua (Multiple streams)
- Viivästetty hyppy (Delayed branch)
- Kohteen ennaltanouto (Prefetch branch target)
- Silmukkapuskuri (Loop buffer)
- Ennustuslogiikka (Branch prediction)

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 29

Hypyn vaikutus liukuhihnaan

(Sta06 Fig 12.11) (Sta06 Fig 12.12)

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 30

Viivästetty haarautuminen (delayed branch)

- n Kääntäjä laittaa hyppykäskyn perään muita käskyjä, jotka suoritetaan aina
  - u Hihnalle ei päästetä mitään, mikä pitäisi ehkä myöhemmin perua
    - § tehdyn työ peruuttaminen on tosi vaikeata!
  - u Jos ei hyödyllisiä käskyjä, sitten NOP-käskyjä
- n Jos hyppy toteutuu, nuo käskyt jo hyvässä vauhdissa ja annetaan niiden valmistua
  - u Hihnaa ei tarvitse erikseen tyhjentää
- n Jos hyppy ei toteudu, NOP-käskyt vain hukkaavat syklejä
- n Helpompi toteuttaa näin kuin tyhjentää hihna

```

sub r5, r3, r7
add r1, r2, r3
jump There
...
sub r5, r3, r7
jump There
add r1, r2, r3
...
      
```

delay slot

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 31

Monta suorituspolkua (multiple instr. streams)

- n **Spekuloi**
  - u Hae hihnalle hyppykäskyä seuraavia käskyjä
  - u Hae toiselle hihnalle käskyjä hypyn kohdeosoitteesta
- n **Anna polkujen edetä kunnes selvää mikä oikea**
  - u Hylkää väärä polku (tai ainakin sen tulokset)
- n **Ongelma**
  - u Hypyn kohde saattaa selvitä vasta osoitelaskennan jälkeen
  - u Polku voi haarautua edelleen
    - § Jatketaanko samoin? Yksi spekulointi kerrallaan?
  - u Tarvitaan lisälaitteistoa
    - § Useampia liukuhinoja
    - § Spekulatiivisia tuloksia ei saa tallettaa oikeisiin rekistereihin
  - u Spekulointi käyttää resursseja ja voi hidastaa oikeaa työtä
    - § CPU:n sisäiset työkisterit, väylä, ALU
- n **Liukuhinna osattava tyhjentää**

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 32

Kohteen ennaltanouto (prefetch branch target)

- n Nouda etukäteen käsky hypyn kohteesta, mutta älä päästä sitä muuten liukuhihnalle
  - u Tee siis vain FI -vaihe
  - u Jos hyppy toteutuu, säästyy muistinoutoon muuten tarvittava aika
- n Liukuhinna osattava tyhjentää **IBM 360/91 (1967)**

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 33

Silmukkapuskuri (loop buffer)

- n Pidä n viimeisintä käskyä CPU:n sisällä nopeassa puskurissa
  - u Hyödynnä myös ennaltanoutoa
    - § Hyvällä tuurilla myös hypyn kohdekäsky tuli samalla
    - § Esim. IF-THEN ja IF-THEN-ELSE rakenne
- n Toimii hyvin pienille silmuille
  - u Nouto muistista vain kerran
- n Parempi alueellinen paikallisuus kuin pelkkää välimuistia käytettäessä

CRAY-1
Motorola 68010

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 34

Hyppysten ennustus (branch prediction)

- n Arvaa älykkäästi kumpi todennäköisempää: hyppy vai ei hyppää?
- n **Staattinen ennustus**
  - u Kiinteästi: aina hypätään
  - u Kiinteästi: ei koskaan hypätä
    - § ~ 50% oikein
  - u Operaatiokoodin perusteella
    - § Selvitetty etukäteen (ennen CPU:n valmistusta) operaatiokoodit, joilla hyppy yleisempää kuin ei hyppää
    - § Esim. BLE käskyä käytetään tyypillisesti "steppailevan" for-silmukan lopussa, joten arvaa että hyppää
    - § ~ 75% ennusteista oikein

Motorola 68020
VAX 11/780

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 35

Hyppysten ennustus

- n **Dynaaminen ennustus**
  - u Muistele miten tämän suorituskerran aikana kävi kyseisen hyppykäskyn kanssa aiemmin
    - § Ennustus osuu nyt paremmin kohdalleen
  - u Tarvitsee CPU:n sisälle apumuistia = [branch history table](#)
    - § Käskyn osoite
    - § Hypyn kohdeosoite (tai kohdekäsky)
    - § Hypätäänkö vai ei: **taken / not taken**
- n **"Karvalakkimalli"**
  - u Ennusta sen mukaan kuinka kävi edellisellä kerralla
    - § 1 bitti riittää
  - u Silmuissa tulee 1 tai 2 väärää ennustusta

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 36

Hyppyjen ennustus

Parannettu malli

- Älä muuta ennustetta liian helposti
- Ennusta kahden edellisen kerran mukaan
- 2 bittia riittää

PowerPC 620

```

    graph TD
      PT((Predict Taken)) -- Taken --> PT
      PT -- Not Taken --> PNT((Predict Not Taken))
      PNT -- Taken --> PT
      PNT -- Not Taken --> PNT
  
```

(Sta06 Fig 12.17)

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 37

Branch history table strategy

(ennustaminen hyppyhistorian avulla)

Which branch instruction is this?

IPFAR = instruction prefix address register

Prediction: taken/not taken

Where to jump, if branch taken

(Sta06 Fig 12.18)

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 38

Kertauskysymyksiä

- Mitä tietoja on sisällytettävä PSW:hen?
- Miksi 2-vaiheisesta liukuhihnasta ei ole paljon hyötyä?
- Mitkä tekijät vaikeuttavat liukuhihnan toimintaa?
- Millaisia ratkaisuja on käytetty hyppykäskyjen vaikutuksen eliminoimiseen?
- Kuinka CPU siirtyy keskeytyskäsitteeseen?

Tietokoneen rakenne / 2007 / Liisa Marttinen 23.11.2007 Luento 8 - 38